

2. ଲୁ ଓ କାଳବୈଶାଖୀ :

ଉ- ଲୁ	କାଳବୈଶାଖୀ
(i) ଗ୍ରୀଷ୍ମଋତୁରେ ଭାରତର ଉତ୍ତର ଓ ଉତ୍ତର-ପଶ୍ଚିମାଞ୍ଚଳରେ ବଳଶାଳୀ ଉଷ୍ଣ ଶୁଷ୍କ ବାୟୁ ଦିନବେଳା ପ୍ରବାହିତ ହୁଏ । ଏହାକୁ 'ଲୁ' କୁହାଯାଏ ।	(i) ମେ ମାସରେ ଉତ୍ତର ଭାରତରେ ଧୂଳିଝଡ଼ ହୁଏ, ଅଳ୍ପା ପବନ ବହେ ଓ ଅଳ୍ପ ବର୍ଷା ହୁଏ । ଏହାକୁ ପଶ୍ଚିମ ବଙ୍ଗରେ କାଳବୈଶାଖୀ କୁହାଯାଏ ।
(ii) ସନ୍ଧ୍ୟାପରେ ଏହି ବାୟୁ ପ୍ରବାହିତ ହୋଇ ଜନଜୀବନକୁ ଅସ୍ବବ୍ୟସ୍ତ କରିଥାଏ । ଏହା ସଂସର୍ଗରେ ଆସିଲେ ଦେହ ଖରାପ ହେବାର ସମ୍ଭାବନା ଥାଏ ।	(ii) ଏହାଦ୍ୱାରା ଉତ୍ତର ଉତ୍ତରାଫଳ କିଛି ସମୟ ପାଇଁ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ମିଳିଥାଏ । ଏହାଦ୍ୱାରା ବେଳେବେଳେ ଅଧିକ ପବନ ବହିବା ସହ କୁଆପଥର ବର୍ଷା ହେବାରୁ ପ୍ରାକୃତିକ ବିପର୍ଯ୍ୟୟ ଘଟିଥାଏ ।

3. ସମଶୀତୋଷ୍ଣ ଜଳବାୟୁ ଓ ତରମଭାବାପନ୍ନ ଜଳବାୟୁ :

ଉ- ସମଶୀତୋଷ୍ଣ ଜଳବାୟୁ	ତରମଭାବାପନ୍ନ ଜଳବାୟୁ
(i) ଓଡ଼ିଶାର ଉପକୂଳବର୍ତ୍ତୀ ଅଞ୍ଚଳରେ ସାମୁଦ୍ରିକ ପ୍ରଭାବ ହେତୁ ଅଧିକ ଗ୍ରୀଷ୍ମ ବା ଶୀତ ଅନୁଭୂତ ହୁଏ ନାହିଁ ।	(i) ଓଡ଼ିଶାର ପଶ୍ଚିମ ଉଚ୍ଚ ଭୂମିରେ ଗ୍ରୀଷ୍ମଦିନେ ଅଧିକ ଗରମ ଓ ଶୀତଦିନେ ଅଧିକ ଶୀତ ହୋଇଥାଏ ।
(ii) ଏହାକୁ ସମଶୀତୋଷ୍ଣ ଜଳବାୟୁ କୁହାଯାଏ ।	(ii) ଏହାକୁ ତରମଭାବାପନ୍ନ ଜଳବାୟୁ କୁହାଯାଏ ।

4. ବୃଷ୍ଟିବହୁଳ ଅଞ୍ଚଳ ଓ ବୃଷ୍ଟିବିରଳ ଅଞ୍ଚଳ :

ଉ- ବୃଷ୍ଟିବହୁଳ ଅଞ୍ଚଳ	ବୃଷ୍ଟିବିରଳ ଅଞ୍ଚଳ
(i) ବୃଷ୍ଟିବହୁଳ ଅଞ୍ଚଳରେ ବାର୍ଷିକ ହାରାହାରି ବୃଷ୍ଟିପାତର ପରିମାଣ ୨୦୦ ସେ.ମି.ରୁ ଅଧିକ ।	(i) ବୃଷ୍ଟିବିରଳ ଅଞ୍ଚଳର ବାର୍ଷିକ ହାରାହାରି ୧୦୦ ସେ.ମି.ରୁ କମ୍ ବୃଷ୍ଟିପାତ ହୁଏ ।
(ii) ପଶ୍ଚିମଘାଟ ପର୍ବତମାଳାର ପଶ୍ଚିମ ପାର୍ଶ୍ବ, ଆସାମ, ଦକ୍ଷିଣ ମେଘାଳୟ, ଅରୁଣାଚଳ ପ୍ରଦେଶ, ମଣିପୁର, ତ୍ରିପୁରା, ନାଗାଲାଣ୍ଡ ପ୍ରଭୃତି ଏହି ଅଞ୍ଚଳର ଅନ୍ତର୍ଗତ । ଏହି ଅଞ୍ଚଳଗୁଡ଼ିକ ବନ୍ୟାଦ୍ୱାରା ଆକ୍ରାନ୍ତ ହୁଏ ।	(ii) ରାଜସ୍ଥାନ, ପଞ୍ଜାବ, ହରିଆଣା, ପଶ୍ଚିମବଙ୍ଗ, ଦକ୍ଷିଣ-ପଶ୍ଚିମ ଉତ୍ତର-ପ୍ରଦେଶ, ମଧ୍ୟପ୍ରଦେଶ ଓ ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟ ମାଳଭୂମିରେ ଅଧିକାଂଶ ଭାଗ ଏହି ଅଞ୍ଚଳର ଅନ୍ତର୍ଗତ । ଏହି ଅଞ୍ଚଳ-ଗୁଡ଼ିକରେ ମରୁଡ଼ିର ସମ୍ଭାବନା ଦେଖା-ଯାଇଥାଏ ।

5. ବର୍ଷାରତ୍ନ ଓ ଶରତ ଋତୁ :

ଉ- ବର୍ଷାରତ୍ନ	ଶରତ ଋତୁ
(i) ଜୁନ୍ ମାସର ମଧ୍ୟଭାଗଠାରୁ ସେପ୍ଟେମ୍ବର ମାସ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବର୍ଷାରତ୍ନ ଅନୁଭୂତ ହୁଏ ।	(i) ଅକ୍ଟୋବର ଓ ନଭେମ୍ବର ମାସରେ ଶରତ ଋତୁ ଅନୁଭୂତ ହୁଏ ।
(ii) ଏହି ସମୟରେ ଦକ୍ଷିଣ-ପଶ୍ଚିମ ମୌସୁମୀ ବାୟୁ ପ୍ରବାହିତ ହୋଇଥାଏ ଓ ଭାରତର ଅଧିକାଂଶ ଅଞ୍ଚଳରେ ବୃଷ୍ଟି ହୁଏ ।	(ii) ପ୍ରତ୍ୟାବର୍ତ୍ତନଶୀଳ ଦକ୍ଷିଣ ପଶ୍ଚିମ ମୌସୁମୀ ବାୟୁ ଏହି ସମୟରେ ପ୍ରବାହିତ ହୁଏ ଓ ପୂର୍ବ-ଭାରତୀୟ ଉପକୂଳରେ ପ୍ରଚୁର ବୃଷ୍ଟିପାତ ହୁଏ ।

6. ଦକ୍ଷିଣ-ପଶ୍ଚିମ ମୌସୁମୀ ବାୟୁ ଓ ପ୍ରତ୍ୟାବର୍ତ୍ତନଶୀଳ ଦକ୍ଷିଣ-ପଶ୍ଚିମ ମୌସୁମୀ ବାୟୁ :

ଉ- ଦକ୍ଷିଣ-ପଶ୍ଚିମ ମୌସୁମୀ ବାୟୁ	ପ୍ରତ୍ୟାବର୍ତ୍ତନଶୀଳ ଦକ୍ଷିଣ-ପଶ୍ଚିମ ମୌସୁମୀ ବାୟୁ
(i) ଏହା ଜୁନ୍ ମାସରୁ ସେପ୍ଟେମ୍ବର ମାସ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରବାହିତ ହୋଇଥାଏ ।	(i) ଏହା ସେପ୍ଟେମ୍ବର ମାସ ଶେଷରୁ ନଭେମ୍ବର ମାସ ଶେଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରବାହିତ ହୋଇଥାଏ ।
(ii) ଏହାର ମୁଖ୍ୟ ଦିଗ ଦକ୍ଷିଣ-ପଶ୍ଚିମରୁ; ମାତ୍ର ଆଞ୍ଚଳିକ ଭେଦରେ ଦିଗର ପରିବର୍ତ୍ତନ ହୋଇଥାଏ ।	(ii) ଏହା ଦକ୍ଷିଣ-ପଶ୍ଚିମ ମୌସୁମୀ ବାୟୁର ବିପରୀତ ଦିଗରେ ପ୍ରବାହିତ ହୁଏ ।
(iii) ଏହା ତାମିଲନାଡୁ ଉପକୂଳ ଓ ରାଜସ୍ଥାନର ଉତ୍ତର-ପଶ୍ଚିମାଞ୍ଚଳ ବ୍ୟତୀତ ଭାରତର ଅଧିକାଂଶ ଅଞ୍ଚଳରେ ବର୍ଷା କରାଏ ।	(iii) ଏହା ଓଡ଼ିଶା, ଆନ୍ଧ୍ର ଉପକୂଳରେ ଅଳ୍ପ ଏବଂ ତାମିଲନାଡୁ ଉପକୂଳରେ ଅଧିକ ବର୍ଷା କରାଏ ।

7. ବନ୍ୟା ଓ ମରୁଡ଼ି :

ଉ- ବନ୍ୟା	ମରୁଡ଼ି
(i) ବର୍ଷାରତ୍ନରେ ଅଧିକ ବୃଷ୍ଟିପାତ ହେବା ଫଳରେ ନଦୀ କଳ କୁଳଲୁହି ଉଭୟ ପାର୍ଶ୍ବର ଭୂମିକୁ ପ୍ଲାବିତ କରି ବନ୍ୟା ପରିସ୍ଥିତି ସୃଷ୍ଟି କରିଥାଏ ।	(i) ବୃଷ୍ଟିପାତର ଅସମାନତା ଓ ଆବଶ୍ୟକତାଠାରୁ କମ୍ ବୃଷ୍ଟି ହେଲେ ମରୁଡ଼ି ପରିସ୍ଥିତି ସୃଷ୍ଟି ହୁଏ ।

(ii) ବନ୍ୟାଜଳରେ ଘରଦ୍ୱାର, ମଣିଷ, ଗାଈଗୋରୁ ଭାସିଯାନ୍ତି । ଶସ୍ୟକ୍ଷେତ୍ର ନଷ୍ଟ ହୋଇଯାଏ । ଫଳରେ ପ୍ରଭୃତ ଧନଜୀବନ ନଷ୍ଟ ହୁଏ ।	(ii) ଜଳାଭାବ ହେତୁ ଫସଲ ଉତ୍ପାଦନ କମିଯାଏ । ଫଳରେ ଖାଦ୍ୟାଭାବ ହେତୁ ମଣିଷ ତଥା ଜୀବଜନ୍ତୁ କଷ୍ଟ ଭୋଗ କରନ୍ତି ।
(iii) ଭାରତ ହେଉଛି ପୃଥିବୀର ଦ୍ୱିତୀୟ ବନ୍ୟାପ୍ରାବିତ ଦେଶ ।	(iii) ଭାରତର ସମୁଦାୟ କ୍ଷେତ୍ରଫଳର ୭୦ ଶତାଂଶ ମରୁଡ଼ି ପ୍ରବଣ ।

C ସଂକ୍ଷେପରେ ଉତ୍ତର ଦିଅ ।

- ଭାରତର ବିଭିନ୍ନ ଅଞ୍ଚଳରେ ଉତ୍ତାପର ତାରତମ୍ୟ ଉଦାହରଣ ସହ ଦର୍ଶାଅ ।
ଉ- (i) ଭାରତରେ ଗ୍ରୀଷ୍ମଋତୁରେ ରାଜସ୍ଥାନର ମରୁଭୂମି ଅଞ୍ଚଳରେ ଉତ୍ତାପ 80° ସେଲ୍ସିଅସ୍ ହୋଇଥାଏ । ସେହିପରି ଶୀତଋତୁରେ ଥରୁ ଅନନ୍ତପୁରମ୍ରେ ଉତ୍ତାପ 90° ସେଲ୍ସିଅସ୍ ଥିବାବେଳେ ଜାମ୍ମୁ ଓ କାଶ୍ମୀରର ଡ୍ରାସଠାରେ -8° ସେଲ୍ସିଅସ୍ ଥାଏ ।
(ii) ସମୁଦ୍ରଠାରୁ ଦୂରରେ ଅବସ୍ଥିତ ଥିବା ସ୍ଥାନଗୁଡ଼ିକରେ ଦିନରାତି ମଧ୍ୟରେ ଉତ୍ତାପର ତାରତମ୍ୟ ଅଧିକ ଥିବାବେଳେ ସମୁଦ୍ର ନିକଟସ୍ଥ ସ୍ଥାନମାନଙ୍କରେ ଉତ୍ତାପର ତାରତମ୍ୟ ଅତିକମ୍ ଥାଏ ।
- ଏଲ୍‌ନିନୋ ଦୋଳନ କ'ଣ କୁହାଅ ।
ଉ- (i) ଦକ୍ଷିଣ ଆମେରିକାର ପେରୁ ଉପକୂଳରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ୨ ବର୍ଷରୁ ୫ ବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ଶୀତଳ ପେରୁ ସ୍ରୋତ ବଦଳରେ ଏଲ୍‌ନିନୋ ଉଷ୍ମସ୍ରୋତ ପ୍ରବାହିତ ହୁଏ ।
(ii) ଏହା ଦକ୍ଷିଣ ସାଗରରେ ତାପର ପରିବର୍ତ୍ତନ ସହ ଜଡ଼ିତ ଥିବାରୁ ଏହାକୁ ଏଲ୍‌ନିନୋ ଦୋଳନ କୁହାଯାଏ ।
- ପଶ୍ଚିମା ବିଶ୍ୱଖଳା କାହାକୁ କୁହାଯାଏ ? ଏହା କିପରି ଭାରତରେ ବୃଷ୍ଟିପାତ କରାଇଥାଏ ?
ଉ- (i) ଶୀତଋତୁରେ ଭୂମଧ୍ୟସାଗର ଓ ପଶ୍ଚିମ ଏସିଆରେ ସୃଷ୍ଟି ହେଉଥିବା ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ବାତାବର୍ତ୍ତକୁ ପଶ୍ଚିମା ବିଶ୍ୱଖଳା କୁହାଯାଏ ।
(ii) ଏଗୁଡ଼ିକ ପଶ୍ଚିମା ଜେଟ୍ ସ୍ରୋତଦ୍ୱାରା ନିୟନ୍ତ୍ରିତ ହୋଇ ଭାରତର ଉତ୍ତର-ପଶ୍ଚିମ ଓ ଉତ୍ତର ଗଙ୍ଗା ସମତଳ ଅଞ୍ଚଳରେ ପ୍ରବେଶ କରି ବର୍ଷା କରାଇଥାଏ ।
- ଦକ୍ଷିଣ-ପଶ୍ଚିମ ମୌସୁମୀ ବାୟୁର ସୃଷ୍ଟି କିପରି ହୋଇଥାଏ ?
ଉ- (i) ଜୁନ୍ ମାସର ପ୍ରାରମ୍ଭରେ ଭାରତର ଉତ୍ତରାଞ୍ଚଳରେ ଲଘୁଚାପର ତୀବ୍ରତା ବୃଦ୍ଧି ପାଇବା ଫଳରେ ରାଜସ୍ଥାନରୁ ପଶ୍ଚିମବଙ୍ଗ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏକ ଶାୟିତ ଲଘୁଚାପ ବଳୟ ସୃଷ୍ଟି ହୁଏ ।

- (ii) ଦକ୍ଷିଣ ଉପକ୍ରାନ୍ତୀୟ ସାଗରରୁ ସୃଷ୍ଟ ଦକ୍ଷିଣ-ପୂର୍ବ ଆୟନ ବାୟୁ ଏହି ଲଘୁଚାପ ବଳୟଦ୍ୱାରା ଆକର୍ଷିତ ହୋଇ ବିଷୁବରେଖା ଅତିକ୍ରମ କରି ଦକ୍ଷିଣ-ପଶ୍ଚିମ ଦିଗରୁ ପ୍ରବାହିତ ହୁଏ । ଏହାକୁ ଦକ୍ଷିଣ-ପଶ୍ଚିମ ମୌସୁମୀ ବାୟୁ କୁହାଯାଏ ।
- ପ୍ରତ୍ୟାବର୍ତ୍ତନଶୀଳ ମୌସୁମୀ ବାୟୁ କ'ଣ, ସଂକ୍ଷେପରେ ଲେଖ ।
ଉ- (i) ଅକ୍ଟୋବର ଓ ନଭେମ୍ବର ମାସରେ ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କର ଆପେକ୍ଷିକ ଦକ୍ଷିଣାୟନ ଗତି ଯୋଗୁଁ ଦକ୍ଷିଣ ଆଡ଼କୁ ଉତ୍ତାପ କ୍ରମଶଃ ବୃଦ୍ଧି ପାଉଥିବାରୁ ଉତ୍ତର ସମତଳ ଅଞ୍ଚଳ ଉପରେ ଥିବା ଲଘୁଚାପ ବଳୟ ଗୁରୁତାପରେ ପରିଣତ ହୁଏ ।
(ii) ଫଳରେ ଦକ୍ଷିଣ-ପଶ୍ଚିମ ମୌସୁମୀ ବାୟୁ ଦୁର୍ବଳ ହୋଇ ଦକ୍ଷିଣସ୍ଥ ଲଘୁଚାପ ବଳୟଦ୍ୱାରା ଆକର୍ଷିତ ହୋଇ ପ୍ରତ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ କରେ । ଏହାକୁ ପ୍ରତ୍ୟାବର୍ତ୍ତନଶୀଳ ମୌସୁମୀ ବାୟୁ କୁହାଯାଏ ।
- ଓଡ଼ିଶାରେ ମୌସୁମୀ ବୃଷ୍ଟିପାତ କିପରି ହୁଏ ?
ଉ- (i) ଓଡ଼ିଶା ଉପକୂଳ ଦକ୍ଷିଣ-ପଶ୍ଚିମ ମୌସୁମୀ ବାୟୁର ପ୍ରବାହ ପଥ ସହ ସମାନ୍ତରାଳ ହୋଇ ରହିଥିବାରୁ ଓଡ଼ିଶାରେ ମୌସୁମୀ ବାୟୁ ପ୍ରବେଶ କରିପାରେ ନାହିଁ ।
(ii) ମାତ୍ର ବଙ୍ଗୋପସାଗରରେ ସୃଷ୍ଟ ବାତାବର୍ତ୍ତଗୁଡ଼ିକଦ୍ୱାରା ଓଡ଼ିଶାରେ ମୌସୁମୀ ବୃଷ୍ଟିପାତ ହୁଏ ।
- ଓଡ଼ିଶାରେ ବୃଷ୍ଟିପାତର ବର୍ଷନ ସମ୍ପର୍କରେ ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ସୂଚନା ଦିଅ ।
ଉ- (i) ଓଡ଼ିଶାର ସମ୍ବଲପୁର, ରେଢ଼ାଖୋଲ, ଅନୁଗୁଳ, ଯାଜପୁର, ଭଦ୍ରକ ଓ ବାଲେଶ୍ୱର ମଧ୍ୟଦେଇ 2800 ମି.ମି. ବିଶିଷ୍ଟ ସମବୃଷ୍ଟିପାତ ରେଖା ଯାଇଛି । ତେଣୁ ରାଜ୍ୟରେ ହାରାହାରି ବୃଷ୍ଟିପାତର ପରିମାଣ ପ୍ରାୟ 2800 ମି.ମି. ।
(ii) କେନ୍ଦୁଝର ଓ ମୟୂରଭଞ୍ଜର ଶିମିଳିପାଳ ପାର୍ବତ୍ୟାଞ୍ଚଳରେ ବାର୍ଷିକ ପ୍ରାୟ 2980 ମି.ମି.ରୁ ଅଧିକ ବୃଷ୍ଟିପାତ ହୋଇଥାଏ ଏବଂ ଋଷିକୁଲ୍ୟା ଉପତ୍ୟକାରେ ଅପେକ୍ଷାକୃତ କମ୍ ବୃଷ୍ଟିପାତ ହୋଇଥାଏ । ଓଡ଼ିଶାରେ ଶୀତଋତୁରେ ସ୍ୱଳ୍ପ ବୃଷ୍ଟିପାତ ହୁଏ ।
- କ୍ରାନ୍ତୀୟ ବାତାବର୍ତ୍ତଦ୍ୱାରା ପ୍ରଭାବିତ ଭାରତୀୟ ରାଜ୍ୟଗୁଡ଼ିକର ନାମ ଲେଖ ।
ଉ- (i) ଆରବ ସାଗରୀୟ ବାତାବର୍ତ୍ତଗୁଡ଼ିକଦ୍ୱାରା ପ୍ରଭାବିତ ରାଜ୍ୟଦ୍ୱୟ ହେଲେ— ଗୁଜରାଟ ଓ ମହାରାଷ୍ଟ୍ର ।
(ii) ବଙ୍ଗୋପସାଗରୀୟ ବାତାବର୍ତ୍ତଗୁଡ଼ିକଦ୍ୱାରା ପ୍ରଭାବିତ ରାଜ୍ୟଗୁଡ଼ିକ ହେଲେ— ଓଡ଼ିଶା, ଆନ୍ଧ୍ରପ୍ରଦେଶ, ତାମିଲନାଡୁ ଏବଂ ପଶ୍ଚିମବଙ୍ଗ ।
- ଅରଣ୍ୟ ଅଞ୍ଚଳରେ ଜଳବାୟୁ କାହିଁକି ପରିମିତ ଥାଏ ?
ଉ- (i) ଉଦ୍ଭିଦର ପତ୍ରପୃଷ୍ଠରୁ ଜଳ ଉଷ୍ମେଦନ ହେତୁ ବାୟୁମଣ୍ଡଳର ଆର୍ଦ୍ରତା ବୃଦ୍ଧି ପାଇଥାଏ ।

- (ii) ସୁତରାଂ ଉଭିଦ ବାୟୁର ଉତ୍ତାପକୁ ପରିମିତ କରୁଥିବାରୁ ଅରଣ୍ୟ ଅଞ୍ଚଳରେ ଜଳବାୟୁ ପରିମିତ ଥାଏ ।

10. 'ମହାଦେଶୀୟ ଜଳବାୟୁ' କହିଲେ କ'ଣ ବୁଝ ? ଏହାର ବିଶେଷତ୍ୱ କ'ଣ ?

- ଉ- (i) ସମୁଦ୍ର ପତ୍ତନଠାରୁ ଦୂରରେ ଥିବା ସ୍ଥାନଗୁଡ଼ିକର ଜଳବାୟୁ ଉପରେ ସାମୁଦ୍ରିକ ପବନ ବା ସ୍ରୋତର କୌଣସି ନିୟନ୍ତ୍ରଣ ନ ଥିବାରୁ ଏହି ସ୍ଥାନଗୁଡ଼ିକରେ ମହାଦେଶୀୟ ଜଳବାୟୁ ପ୍ରବାହିତ ହୁଏ ।
(ii) ଦିନ ଓ ରାତି, ଗ୍ରୀଷ୍ମଋତୁ ଓ ଶୀତଋତୁ ମଧ୍ୟରେ ତାପମାତ୍ରାର ତାରତମ୍ୟ ଅଧିକ ଦେଖାଯିବା ଏହି ଜଳବାୟୁର ବିଶେଷତ୍ୱ ।

11. ମୌସୁମୀ କହିଲେ କ'ଣ ବୁଝ ? ଏହାର ଏପରି ନାମକରଣ କାହିଁକି ହୋଇଛି ?

- ଉ- (i) 'ମୌସୁମୀ' ଶବ୍ଦଟି ଆରବ ଦେଶର 'ମୌସମ' ଶବ୍ଦରୁ ଆସିଛି, ଯାହାର ଅର୍ଥ ହେଉଛି 'ଋତୁକାଳୀନ ବାୟୁପ୍ରବାହ' । ଏହା ଋତୁଭେଦରେ ବର୍ଷକ ମଧ୍ୟରେ ଛଅ ମାସ ପାଇଁ ଏକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଦିଗରୁ ପ୍ରବାହିତ ହେଲାବେଳେ ଅନ୍ୟ ଛଅ ମାସ ତା'ର ବିପରୀତ ଦିଗରୁ ପ୍ରବାହିତ ହୁଏ ।
(ii) ଆରବ ଦେଶର ନାବିକମାନେ ବାୟୁପ୍ରବାହର ଦିଗ ଉପରେ ନିର୍ଭର କରି ବୋଇତ ଚାଳନା କରୁଥିଲେ । ବିପରୀତ ଦିଗରୁ ପ୍ରବାହିତ ମୌସୁମୀ ବାୟୁ ସେମାନଙ୍କୁ ସହଜରେ ବୋଇତ ଚଳାଇ ଫେରିବା ସମୟରେ ସହାୟତା କରୁଥିଲା । ତେଣୁ ଏହାକୁ ସେମାନେ ମୌସୁମୀ ବାୟୁ ବୋଲି ନାମକରଣ କରିଥିଲେ ।

12. ଭାରତର ଅଧିକ ବନ୍ୟାପ୍ରବଣ ଅଞ୍ଚଳଗୁଡ଼ିକର ନାମ ଲେଖ ।

- ଉ- (i) ଭାରତର ଅଧିକ ବନ୍ୟାପ୍ରବଣ ଅଞ୍ଚଳଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟରେ ଗଙ୍ଗାନଦୀ ଉପତ୍ୟକାର ଉତ୍ତରପ୍ରଦେଶ, ବିହାର, ପଶ୍ଚିମବଙ୍ଗ ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ।
(ii) ସେହିପରି ବ୍ରହ୍ମପୁତ୍ର ଉପତ୍ୟକାର ଆସାମ, ଓଡ଼ିଶାର ସୁବର୍ଣ୍ଣରେଖା, ବ୍ରାହ୍ମଣୀ, ବୈତରଣୀ ଓ ମହାନଦୀ ଉପତ୍ୟକା ଏବଂ ଆନ୍ଧ୍ରପ୍ରଦେଶର କୃଷ୍ଣା ଓ ଗୋଦାବରୀ ଉପତ୍ୟକା ମଧ୍ୟ ଅଧିକ ବନ୍ୟାପ୍ରବଣ ଅଟେ ।

13. ବନ୍ୟା ପରବର୍ତ୍ତୀ ସମୟରେ କି କି ସତର୍କତା ଅବଲମ୍ବନ କରିବା ଜରୁରୀ ଅଟେ ?

- ଉ- (i) ବନ୍ୟାର ପରବର୍ତ୍ତୀ ସମୟରେ ବିଷଧର ସାପ ଓ ସରୀସୃପମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ସତର୍କ ରହିବା ଆବଶ୍ୟକ । ବନ୍ୟାଜଳଦ୍ୱାରା ଓଦା ହୋଇଥିବା ଖାଦ୍ୟପଦାର୍ଥ ତଥା ବନ୍ୟାଜଳକୁ ବିଶୋଧନ କରି ଗ୍ରହଣ କରିବା ଉଚିତ ।
(ii) ଜଳରେ ବୁଡ଼ିରହିଥିବା ବୈଦ୍ୟୁତିକ ତାର ଓ ସରଞ୍ଚାମାନଙ୍କୁ ସ୍ପର୍ଶ କରିବା ଅନୁଚିତ ଏବଂ ପରିବେଶକୁ ପରିଷ୍କାର ରଖିବା ଏକାନ୍ତ ଆବଶ୍ୟକ ।

14. ନଦୀର ଜଳଧାରଣ କ୍ଷମତା ହ୍ରାସ ପାଉଛି କାହିଁକି ?

- ଉ- (i) ନଦୀର ଉପରମୁଣ୍ଡରେ ସମଗ୍ର ଜଳଛାୟା କ୍ଷେତ୍ରରେ ଜୁମାଗତ ଭାବରେ ନିର୍ବିଘ୍ନରେ ବ୍ୟାପକ ବୃକ୍ଷ କଟାଯାଉଛି;

ଫଳରେ ମୃତ୍ତିକା କ୍ଷୟ ଘଟୁଛି ।

- (ii) ଏହାଦ୍ୱାରା ତ୍ରିକୋଣଭୂମି କ୍ରମଶଃ ସମ୍ପ୍ରସାରିତ ହେବା ସହିତ ନଦୀଶଯ୍ୟା ଉଚ୍ଚତାରେ ବୃଦ୍ଧି ପାଇବାରୁ ତା'ର ଜଳଧାରଣ କ୍ଷମତା ହ୍ରାସ ପାଉଛି ।

15. ବନ୍ୟା ହେବାର କାରଣଗୁଡ଼ିକ ଲେଖ ।

- ଉ- (i) ସାଧାରଣତଃ ନଦୀର ଉପରମୁଣ୍ଡରେ ବର୍ଷା ହେଲେ ଓ ବାତ୍ୟା ସମୟରେ ଉଚ୍ଚ ଜୁଆରଦ୍ୱାରା ନଦୀମୁହାଣ ବନ୍ଦ ହୋଇ ବନ୍ୟାଜଳ ନିଷ୍ପାସନରେ ପ୍ରତିବନ୍ଧକ ସୃଷ୍ଟି ହୁଏ ।
(ii) ନଦୀଶଯ୍ୟା କ୍ରମଶଃ ପୋତିହୋଇ ଉଚ୍ଚ ହେଲେ, ପଟୁମାଟି ଜମା ହୋଇ ନଦୀମୁହାଣ ବନ୍ଦ ହେଲେ, ବନ୍ୟା ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଥାଏ ।

16. କୌଣସି ସ୍ଥାନର ମୃତ୍ତିକା କିପରି ସେହି ସ୍ଥାନର ଜଳବାୟୁକୁ ନିୟନ୍ତ୍ରଣ କରିଥାଏ ?

- ଉ- (i) କଳାମାଟି ଓ ଲାଲ୍ ମାଟି ଥିବା ସ୍ଥାନଗୁଡ଼ିକରେ ଦିନବେଳା ଅଧିକ ଉତ୍ତାପ ଅନୁଭୂତ ହୋଇଥାଏ ।
(ii) ଗାଢ଼ରଙ୍ଗର ମୃତ୍ତିକାଗୁଡ଼ିକ ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କର ଉତ୍ତାପକୁ ଖୁବ୍ ଶୀଘ୍ର ଗ୍ରହଣ କରିଥା'ନ୍ତି । ଫଳରେ ଏମାନେ ଖୁବ୍ ଶୀଘ୍ର ଗରମ ହୋଇଯା'ନ୍ତି ।

D ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ଚିନ୍ତାପଣୀ ଲେଖ ।

1. ଅଂଶୁଘାତ :

- (i) ଗ୍ରୀଷ୍ମକାଳରେ ଟାଣ ଖରା ସାଙ୍ଗକୁ ଝାଞ୍ଜି ପବନର ସଂସ୍ପର୍ଶରେ ଆସିଲେ ଶରୀରରୁ ଜଳୀୟ ଅଂଶ କମିଯାଏ, ଯାହାକୁ ଅଂଶୁଘାତ କୁହାଯାଏ । ଏଥିଯୋଗୁଁ ବହୁଲୋକ ତେତାଶୂନ୍ୟ ହେବାସହ ମୃତ୍ୟୁବରଣ ମଧ୍ୟ କରିଥା'ନ୍ତି । ରାଜ୍ୟରେ ୧୯୯୮ ମସିହାରେ ପ୍ରଥମ ଥର ପାଇଁ ଅଂଶୁଘାତ ବିପର୍ଯ୍ୟୟ ଉତ୍ତଟ ହୋଇଥିଲା ।
(ii) ସେହିବର୍ଷ ଏପ୍ରିଲ ଓ ମେ ମାସରେ ସାରା ରାଜ୍ୟରେ ବାୟୁ ତାପମାତ୍ରା ଉଲ୍ଲେଖନୀୟ ଭାବେ ବୃଦ୍ଧି ପାଇଥିଲା । ପୂର୍ବପ୍ରସ୍ତୁତି ତଥା ସଚେତନତା ଅଭାବରୁ ହଜାର ହଜାର ଲୋକ ଅଂଶୁଘାତର ଶିକାର ହୋଇଥିଲେ । ସରକାରୀ ପରିସଂଖ୍ୟାନ ଅନୁଯାୟୀ ଏହି ବର୍ଷ ଅଂଶୁଘାତଜନିତ ମୃତ୍ୟୁସଂଖ୍ୟା ୨୦୪୨ ହୋଇଥିଲା ।

2. ଜେଟ୍‌ସ୍ଟ୍ରିମ୍ :

- (i) ବହୁ ଉଚ୍ଚରେ ବ୍ରହ୍ମୋପର ନିକଟରେ ପ୍ରବାହିତ ହେଉଥିବା ପ୍ରବଳ ବେଗଗାମୀ ବାୟୁସ୍ରୋତକୁ 'ଜେଟ୍‌ସ୍ଟ୍ରିମ୍' କୁହାଯାଏ ।
(ii) ସାଧାରଣତଃ, ଏଗୁଡ଼ିକର ପ୍ରସ୍ଥ ପ୍ରାୟ ୫୦୦ କି.ମି., ଗଭୀରତା ପ୍ରାୟ ୫ - ୮ କି.ମି. ଏବଂ ପବନର ବେଗ ଘଣ୍ଟା ପ୍ରତି ୩୫୦ କି.ମି.ରୁ ୪୫୦ କି.ମି. ମଧ୍ୟରେ ହୋଇଥାଏ ।

3. ଭୂ :

- ଉ- (i) ଗ୍ରୀଷ୍ମଋତୁରେ ଭାରତର ଉତ୍ତର ଓ ଉତ୍ତର-ପଶ୍ଚିମାଞ୍ଚଳରେ ବଳଶାଳୀ ଉଷ୍ମ ଓ ଶୁଷ୍କ ବାୟୁ ଦିନବେଳା ପ୍ରବାହିତ ହୁଏ ।

ଏହାକୁ 'କୁ' କୁହାଯାଏ ।

- (ii) ବେଳେବେଳେ ସନ୍ଧ୍ୟାପରେ ମଧ୍ୟ ଏହି ବାୟୁ ପ୍ରବାହିତ ହୋଇ ଜନଜୀବନକୁ ଅସ୍ତବ୍ୟସ୍ତ କରିଥାଏ । ଏହା ସଂସ୍କରଣରେ ଆସିଲେ ଦେହ ଖରାପ ହେବାର ଅଧିକ ସମ୍ଭାବନା ଥାଏ ।

4. ମୌସୁମୀ ବାୟୁ :

- ଉ- (i) ମୌସୁମୀ ବାୟୁ ଏକ ଋତୁକାଳୀନ ବାୟୁପ୍ରବାହ । ଦକ୍ଷିଣ ଓ ଦକ୍ଷିଣ-ପୂର୍ବ ଏସିଆ ଅଞ୍ଚଳରେ ମୌସୁମୀ ଜଳବାୟୁ ଦେଖାଯାଏ ।
- (ii) ଏହି ବାୟୁ ବର୍ଷର ୬ ମାସ ଏକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଦିଗରୁ ଓ ଅନ୍ୟ ୬ ମାସ ତା'ର ବିପରୀତ ଦିଗରୁ ପ୍ରବାହିତ ହୁଏ ।

5. ଏଲ୍‌ନିନୋ :

- ଉ- (i) 'ଏଲ୍‌ନିନୋ' ଏକ ସାମୟିକ ଉଷ୍ମପ୍ରୋତ । ଏହା ଅସ୍ଥାୟୀ ଭାବରେ ପେରୁ ଉପକୂଳରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଦୁଇବର୍ଷରୁ ପାଞ୍ଚବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ପେରୁ ଶୀତଳ ପ୍ରୋତ ଜାଗାରେ ପ୍ରବାହିତ ହୁଏ ।
- (ii) ସ୍ୱେନୀୟ ଭାଷାରେ ଏଲ୍‌ନିନୋର ଅର୍ଥ ଶିଶୁ । ଏହା ଖ୍ରୀଷ୍ଟମାସରେ ପ୍ରବାହିତ ହେଉଥିବାରୁ ଏହାକୁ 'ଶିଶୁଖ୍ରୀଷ୍ଟ' ବୋଲି କୁହାଯାଏ ।

6. ମୌସୁମୀ ବିଷ୍ଠୋରଣ :

- ଉ- (i) ମୌସୁମୀ ବାୟୁ ସାଧାରଣତଃ ୧୦୦ରୁ ୧୨୦ ଦିନ ମଧ୍ୟରେ ଜୁନ୍ ମାସର ଆରମ୍ଭରୁ ଆସି ସେପ୍ଟେମ୍ବର ୧୫ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରହିଥାଏ ।

- (ii) ଏହାର ଆଗମନ ପରେ ସାଧାରଣ ବୃଷ୍ଟିପାତ ବୃଦ୍ଧିପାଇଁ କେତେଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନିରବଚ୍ଛିନ୍ନ ଭାବରେ ହୁଏ । ଏହାକୁ ମୌସୁମୀ ବିଷ୍ଠୋରଣ ବୋଲି କୁହାଯାଏ ।

7. ଭାରତର ବନ୍ୟାପ୍ରବଣ ଅଞ୍ଚଳ :

- (i) ଭାରତର ଅଧିକ ବନ୍ୟାପ୍ରବଣ ଅଞ୍ଚଳ ହେଉଛି - ଗଙ୍ଗାନଦୀ ଉପତ୍ୟକାର ଉତ୍ତରପ୍ରଦେଶ, ବିହାର, ପଶ୍ଚିମବଙ୍ଗ ଏବଂ ବ୍ରହ୍ମପୁତ୍ର ଉପତ୍ୟକାର ଆସାମ ।
- (ii) ସେହିପରି ଓଡ଼ିଶାର ସୁବର୍ଣ୍ଣରେଖା, ବ୍ରହ୍ମଣୀ, ବୈତରଣୀ ଓ ମହାନଦୀ ଉପତ୍ୟକା ଏବଂ ଆନ୍ଧ୍ରପ୍ରଦେଶର ଗୋଦାବରୀ ଓ କୃଷ୍ଣା ଉପତ୍ୟକା ଅଧିକ ବନ୍ୟାପ୍ରବଣ । ଭାରତ ପୃଥିବୀର ଦ୍ୱିତୀୟ ବନ୍ୟାପ୍ରାବିତ ଦେଶ ।

8. ବୃଷ୍ଟିବହୁଳ ଅଞ୍ଚଳ :

- ଉ- (i) ଭାରତର ପଶ୍ଚିମଘାଟ ପର୍ବତମାଳାର ପଶ୍ଚିମ ପାର୍ଶ୍ୱ, ପଶ୍ଚିମ ଉପକୂଳ, ଆସାମ, ଦକ୍ଷିଣ ମେଘାଳୟ, ମଣିପୁର, ତ୍ରିପୁରା, ନାଗାଲାଣ୍ଡ ଏବଂ ଅରୁଣାଚଳ ପ୍ରଦେଶ ଆଦି ରାଜ୍ୟଗୁଡ଼ିକ ବୃଷ୍ଟିବହୁଳ ଅଞ୍ଚଳର ଅନ୍ତର୍ଗତ ।
- (ii) ଏଠାରେ ପ୍ରାୟ ୨୦୦ ସେ.ମି.ରୁ ଅଧିକ ବୃଷ୍ଟି ହୋଇଥାଏ । ଏଗୁଡ଼ିକୁ ବୃଷ୍ଟିବହୁଳ ଅଞ୍ଚଳ ବୋଲି କୁହାଯାଏ ।

